

MEGFAGYOTT NÉMET KATONÁK, Sztálingrád, 1943

»MOST *már tudod,*
hogy nem jövök vissza«

UTOLSÓ LEVÉL

Sztálingrádból

... MOST már tudod, hogy nem jövök vissza. A szüleimnek próbáld meg minél kíméletesebben megmondani. Mélyen megrendültem, mindenben kételkedem. Valaha erős volt a hitem: mára elvesztettem a hitemet is, az erőmet is. Sok mindenről nem tudok, ami itt zajlik: de az a kevés, amit tudok, mégis túl sok ahhoz, hogy képes legyek elviselni. Nekem senki se magyarázza, hogy itt az emberek „Németország” vagy „Heil Hitler” kiáltással az ajkukon halnak meg. Kétségtelen, hogy itt meghalnak emberek: de az utolsó szavuk az anyjukhoz szól, vagy egyszerűen csak segélykiáltás. Katonák százait láttam meghalni: sokan közülük társaim voltak a Hitlerjugendben. Mégis mindegyikük – legalábbis az, aki még képes volt erre – segítségért kiáltott olyan emberek nevét ordítva, akik már nem tudtak neki segíteni.

Hitler megígérte, hogy kihoz minket innen. Ezt felolvasták nekünk, és mi el is hittük. Én még mindig hiszem – csak azért, mert hinnem kell valamiben. Ha nem igaz – miben higgyek akkor?

Így nincs szükségem a tavaszra, a nyárra, semmi másra, ami örömet okozna. Hagyd, hogy megőrizzem a hitemet, édes Gréta; egész életemben – legalábbis az életem nyolc évében – hittem Hitlerben és abban, amit mondott. Iszonyú nehéz itt meghallgatni a kétely szavait. És semmit sem hozhatok fel ellenük: a tények őket igazolják.

XII.
levél

106 Ha egyik ígéretet sem teljesítik, amit nekünk tettek, akkor Németország elveszett – mert akkor már senki sem fog hallgatni az ígéretekre. Jaj, ez a borzasztó bizonytalanság!

Bárcsak tisztán láthatnánk!

XVII. *levél* Sztálingrádban Istenről beszélni annyit jelent, mint tagadni őt. Úgy érzem, hogy ezt el kell mondanom Neked, drága apám, – ezért kétszeresen is fáj. Te neveltél fel, hiszen nem volt anyám, és te mutattad meg nekem Istent. És még jobban sajnálom, hogy ezt elmondtam, mert ezek az utolsó szavaim. Soha többé nem lesz lehetőségem, hogy jóvátegyem, soha többé nem engesztelhetlek ki.

Lelkész vagy, Apám, és az ember utolsó levelében csak igazat írhat – vagy legalábbis olyat, amit igaznak hisz. Kerestem Istent minden gránátölcserben, minden lebombázott házban, minden utcasarkon. Minden bajtársamban őt kerestem, míg a lövészárokból feküdtünk, és kerestem őt az égből is. De Isten nem jelent meg, mikor érte kiáltott a szívem. A ház romokban állt, bajtársaim bátrak voltak, vagy gyávák, akárcsak én, a földön éhínség és halál tombolt, az égből bombák hullottak és tűzeső – és Isten sehol sem volt. Nem, Apa, nincs Isten. Megismétlem, és tudom, hogy szörnyű, amit mondok, és hogy soha többé nem tehetem már jóvá.

De ha mégis van Isten, akkor nálatok lakik, az énekeskönyveitekben és imáitokban, a papok és prédikátorok szavaiban, a harangzúgásban és a tömjénfüstben. De Sztálingrádban nincs Isten.

APA FIAIVAL, Köln, 1914

XXVII. *levél* Nagyon nehezemre esik megírni ezt a levelet, és Neked is nagyon nehéz lesz elolvasnod. Sajnos semmi jót nem írhatok. De a dolog nem lesz jobb attól, hogy már tíz napja halogatom. A helyzetünk annyit súlyosbodott, hogy már nem is titkolják: teljesen körül vagyunk zárva. Nemrég kihirdették, hogy megy a posta. Ha biztos lennék benne, hogy lesz még alkalom, tovább halogatnám a levélírást; de mivel erre nem hagyatkozhatok, mégiscsak megírtam most, bármennyire is nehéz volt.

Számomra a háborúnak vége. A gumraki kórházban fekszem, és arra várok, hogy a következő transzporttal hazamehessek. Nagyon vágyom rá, de újra és újra elhalasztják az indulást. Nagy boldogság lesz hazamenni – nagy öröm lesz ez Számódra is, drága feleségem. De nem fogsz örülni annak az állapotnak, ahogy visszatérek.

Előbb-utóbb meg kell tudnod: mindkét lábamat ellőtték.

Nyíltan akarok beszélni. A jobb lábam teljesen széttroncsolódott, térdtől amputálták. A bal lábamat töből vágták le. A főorvos szerint múltákkal gond nélkül tudok majd mozogni. A főorvos jó ember, jót akar. Remélem, igaza lesz. Most már tudod. Drága Elise, bárcsak tudnám, mire gondolsz. Fekszem, és naphosszat ezen töpregek. Azt kívántam, bárcsak meghaltam volna, de ez nagy bűn; ilyet még gondolni sem szabad.

Nyolcvan fekszünk itt benn a sátorban, kint számtalan bajtársunk. A ponyván keresztül halljuk, ahogy ordítanak és nyögnek, és senki sem tud segíteni rajtuk. Egy brombergi altiszt fekszik mellettem, súlyos haslövéllel. A főorvos azt mondta neki, hogy nemsokára hazamehet, de az ápolónak azt

mondta: „Nem éri meg a reggelt, hagyja csak, hadd fekjön itt.” A főorvos tényleg jó ember. A másik oldalamon, a falnál egy bresloui katona fekszik. Elvesztette a fél karját és az orrát. Azt mondta, hogy nincs többé szüksége zsebkendőre. Mikor kérdeztem tőle, mit tenne, ha sírna, azt válaszolta: „Se te, se én, se senki itt nem fog sírni többé. Hamarosan mások fognak sírni – miattunk.”

[UTOLSÓ LEVÉL SZTÁLINGRÁDBÓL, 1943, ford. Kerekes Mónika]

UTÓIRAT

KALANDREGÉNYT lehetne írni a sztálingrádi utolsó levelek sorsáról – regényt, mely egy túlszervezett párt- és háborús bürokráciáról szól, cenzorokról, kémekről és beépített emberekről. A levelek mindezek kezén áthaladtak, alighogy elhagyták a Sztálingrádot övező német zónát. A főhadiszállás parancsba adta ugyanis, hogy a leveleket át kell vizsgálni, ezzel „megismerve a hangulatot, mely a sztálingrádi erődítményben uralkodik”. Amikor az utolsó repülő is felszállt, 1943 januárjában, a tábori cenzúra hét postaszákot vett magához. A leveleket felbontották, a küldők és a címzettek nevét nyilvántartásba vették. Ezután az egyes leveleket tartalmuk és célzataik szerint csoportosították, és takaros csomagocskák formájában átadták a német védelmi erők kommandójának. A védelmi erők információs irodája statisztika formájában foglalta össze a „hangulatot”. Íme az eredmény:

A. Pozitívan viszonyul a háborúhoz.....	2,1%
B. Kétkedik.....	4,4%
C. Negatívan viszonyul a háborúhoz.....	57,1%
D. Ellenzékbe vonul.....	3,4%
E. Nincs véleménye, egykedvű.....	33,0%

A későbbiekben a leveleket, és más, Sztálingráddal kapcsolatos dokumentumokat, führerparancsokkal, jelentésekkel, táviratokkal együtt – összesen mintegy fél tonna papírt – összegyűjtötték, és átadták a Propagandaminisztérium egyik tisztviselőjének, akinek feladatkörébe tartozott a Volga menti hadviselés dokumentálása, könyv formájában. A német fővezérkar szerette volna, ha intézkedéseit igazságosnak ítélik. Az archív anyagok azonban magukért beszéltek. A könyvet betiltották. „A német nép ezt nem tűrheti” – jelentette ki a propagandaminiszter. Végül a levelek a potsdami háborús archívumba kerültek. Berlin eleste előtt néhány nappal a leveleket biztonságba helyezték, ezzel megmentve őket az utókor számára.

HANS-GEORG HENKE, A NÉMET LÉGVÉDELEM 16 ÉVES KISEGÍTŐ KATONÁJA
A HÁBORÚ UTOLSÓ NAPJAIBAN, Berlin, 1945

HAZATÉRÉS AZ OROSZ HADIFOGSÁGBÓL. ASSZONYOK KÉRDEZŐSKÖDNEK ELTŰNT FÉRJŰK
ÉS FIAIK UTÁN EGY VASÚTÁLLOMÁSON. Bécs, 1949

„HA A HÁBORÚ valódi természetére gondolunk, nyilvánvalóvá válik, hogy minden háborút a politikai tényezők és a körülmények alapján kirajzolódó jelleg és fő tulajdonságok alapján kell megítélnünk. A háborút gyakran, sőt, manapság azt is állíthatjuk, hogy majdnem minden esetben szerves egységként kell felfogni. Az egyes tényezőket nem lehet egymástól elkülöníteni, a háború minden mozzanata az egységből ered, és azzal áll összefüggésben.

VARSÓ ROMOKBAN, 1943

Még az is teljesen nyilvánvaló, hogy a háború fő irányítási szintje, az átfogó döntés kiindulópontja nem lehet más, mint politikai jellegű.”

[CARL VON CLAUSEWITZ: A HÁBORÚRÓL, 1832]